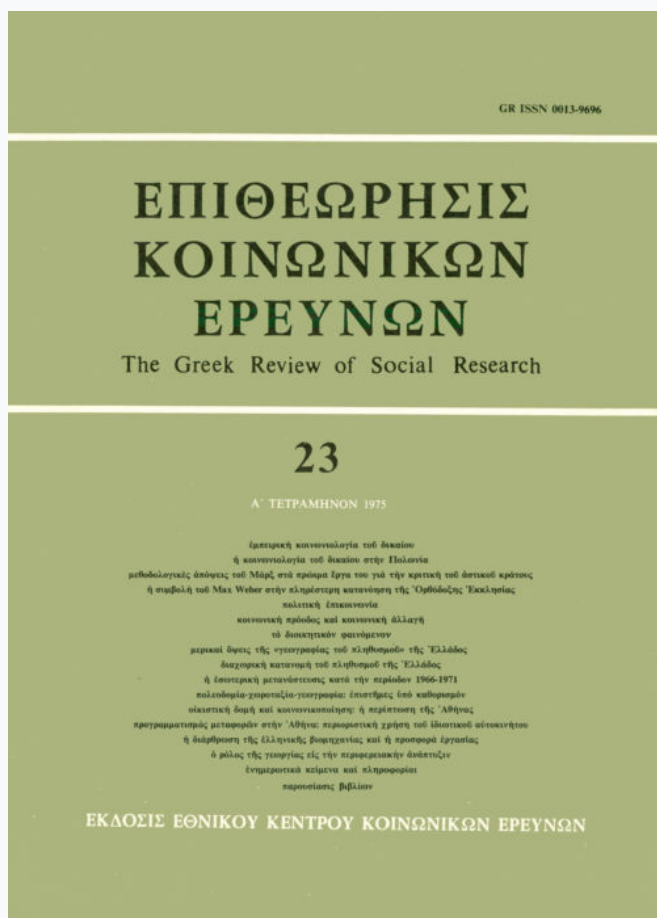

The Greek Review of Social Research

Vol 23 (1975)

23 A'

Πολεοδομία-χωροταξία γεωγραφία: Επιστήμες υπό καθαρισμός: Σκέψεις για εναρμόνιση της γεωγραφίας με τη χωροταξία και την πολεοδομία στην Ελλάδα

Κώστας Τζατζάνης, Αλίκη Τζατζάνη

doi: [10.12681/grsr.484](https://doi.org/10.12681/grsr.484)

Copyright © 1975, Κώστας Τζατζάνης, Αλίκη Τζατζάνη

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Τζατζάνης Κ., & Τζατζάνη Α. (1975). Πολεοδομία-χωροταξία γεωγραφία: Επιστήμες υπό καθαρισμός: Σκέψεις για εναρμόνιση της γεωγραφίας με τη χωροταξία και την πολεοδομία στην Ελλάδα. *The Greek Review of Social Research*, 23, 133–141. <https://doi.org/10.12681/grsr.484>

πολεοδομία-χωροταξία γεωγραφία: έπιστήμες υπό καθορισμόν

Σκέψεις για έναρμόνιση της γεωγραφίας
με τη χωροταξία και την πολεοδομία
στην Ελλάδα

τῶν

Κώστα και Άλίκης Τζατζάνη

Ἀρχιτεκτόνων, Πολεοδόμων, Χωροτακτῶν,
Γεωγράφων, Διδασκόντων Πανεπιστημίου
Σορβόνης

Ι. τὰ προβλήματα και ή μέθοδος αντιμετώπισέως τοῦ θέματος

Οἱ ὅροι πολεοδομία, χωροταξία και γεωγραφία εἶναι κάπως ἀκαθόριστοι και προσλαμβάνουν διαφορετικές ἔννοιες σέ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου. Καί, ἴσως, οἱ ὅροι αὐτοί, περισσότερο ἀπό ἄλλους, πού καθορίζουν ἐπιστημονικούς χώρους, βρίσκονται σέ διαρκή ἀναθεώρηση. Στήν Ἑλλάδα θά μπορούσαμε νά πούμε πώς εἶναι «ἐν τῷ γίνεσθαι», ἀν ἐξαιρούσαμε τόν ὅρο πολεοδομία, πού ἔχει ἤδη κάποια παράδοση. Ὁ ὅρος γεωγραφία σάν αὐτόνομη ἐπιστήμη και ὁ ὅρος χωροταξία, μόλις ἀρχισαν νά προφέρονται. Στούς ἐξωπανεπιστημιακοὺς κύκλους εἶναι σχεδόν ἀδιανόητοι, και μέ δυσκολία καταλαβαίνει κανεῖς τί εἶναι π.χ. πολεοδομία, ὅρος πού ἀποδίδουμε συνήθως στούς ἀρχιτέκτονες, ἐπειδή ὑπάρχει ἡ ἀντίστοιχη ἔδρα στό Πολυτεχνεῖο, ὅπου διδάσκονται μερικές στοιχειώδεις ἀρχές της.

Ἀλλά και στό ἐξωτερικό δέν ὑπάρχει μεγάλη σαφήνεια σχετικά μ' αὐτό τὸ θέμα, ὅπως θά φανταζόταν κανεῖς. Οἱ ἀπόψεις διαφέρουν, συχνά, ριζικά ἀπό μέρος σέ μέρος και, βεβαίως, ἀνάμεσα στά διαφορετικά κοινωνικο-οικονομικά συστήματα. Οἱ διαφορές ἔχουν, νομίζουμε, σάν βασική αἰτία τόν τρόπο θεωρήσεως και τίς συνθήκες ὑπάρξεως αὐτοῦ πού λέμε «προγραμματισμός», πού εἶναι μιὰ γενικότερη πλευρά της κοινωνικῆς δραστηριότητος, κοντά στόν τομέα της ἐξουσίας, και πού μέσα σ' αὐτόν ἐντάσσονται, ἄλλωστε, οἱ ἐπὶ μέρους δραστηριότητες της πολεοδομίας και της χωροταξίας. Ἀρκεῖ νά σημειώσουμε τήν ἀνάγκη διαφορά θεωρήσεως (πού παρουσιάζει ὁ καθηγητής Merlin, ἕνας ἀπό τούς πῶ ἐιδικούς σέ πολεοδομικά θέματα, στό πανεπιστήμιο Vincennes, στό Παρίσι) ἀνάμεσα στούς Ἀμερικανούς και τούς Γάλλους ἐιδικούς, ὅπου οἱ πῶτοι μερικές φορές κάνουν τήν ἀκόλουθη παρατήρηση στούς δεύτερους: «δέν καταλαβαίνουμε τί ψάχνετε, ἐμεῖς ἀπλῶς παρατηροῦμε τά φαινόμενα, ὅπως ἐξελίσσονται μόνα τους» (παράδειγμα χαρακτηριστικό ἐφαρμογῆς μιᾶς ὁλόκληρης νοοτροπίας πού ἀναθεωρήθηκε ἀπό παλιά και μέσα στόν δυτικό κόσμο κι ὁποσδήποτε δέν ἐφαρμόζεται στήν Ἑρῶπη, ὅπου οἱ κενστανῆς ἰδέες ὠδήγησαν σέ πληρέστερο προγραμματισμό).

Παρ' ὅλην, ὅμως, τή «σύγχυση» μπορούμε νά προσδιορίσουμε πολλά πράγματα, κυρίως σ' ἕνα συγκεκριμένο χώρο, σύμφωνα μέ τίς συνθήκες πού ἐπικρατοῦν σ' αὐτόν και πού, ἀν και εἶναι εὐμετάβλητες, δέν εἶναι λιγώτερο γνωστές σέ κάθε στιγμή γι' αὐτούς πού θέλουν νά τίς ἐξετάσουν.

Γιὰ νά παρουσιάσουμε πῶ ἀνάγλυφα τὸ πρόβλημα, ὡς ἐπιχειρήσουμε ἕνα πῶτο σέ ἀδρές γραμμές προσδιορισμό πού μπορεί νά στηριχθῇ στά «γενικῶς παραδεχθέντα», πού σάν τέτοια ἔχουν και περισσότερες πιθανότητες νά εἶναι πῶ σταθερά γιὰ ἀφετη-

ρία. Ἀς μᾶς ἐπιτραπῇ λοιπὸν νὰ ὀρίσουμε τὴ γεωγραφία σὰν μὴ ἀνάλυση τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος, ὅπως αὐτὴ μεταφέρεται καὶ ἐκφράζεται μὲ συσχετίσεις, καταστάσεις, κτλ. πάνω στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, ἐνῶ ἡ πολεοδομία καὶ ἡ χωροταξία εἶναι ἡ μελέτῃ ἐπεμβάσεως, ὁ προγραμματισμὸς μέσα στὸν ὥρο, ἡ καλύτερα τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ προγραμματισμοῦ ποὺ ἀποκρυσταλλώνεται ἡ γεωγραφικὸ ὥρο (στὸν ὀλικὸ γεωγραφικὸ ὥρο ἢ μιά, στὸν περιορισμένον ὥρο πληθυσμιακῆς συγκεντρώσεως ἢ ἄλλῃ).

Μ' αὐτὸν τὸν προσδιορισμὸ δίνουμε βάρος σ' ἕνα παράγοντα ποὺ δρᾷ σὲ εὐρύτερη κλίμακα, ὅπως εἴπαμε ἥδη, τὸν προγραμματισμὸ, ποὺ ἄλλωστε καὶ αὐτὸς ἐντάσσεται σ' αὐτὸ ποὺ οἱ Γάλλοι γεωγράφοι ἀποκαλοῦν *action humaine* (ἀνθρώπινη δράσις¹). Ἀλλὰ αὐτὸς ὁ παράγοντας ἀγκαλιάζει καὶ τοὺς τρεῖς ἐπιστημονικοὺς χώρους ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν. Βλέπουμε, λοιπὸν, ὅτι τὰ πράγματα εἶναι πολλὰ πρὸς περίπλοκα ἀπὸ τὸ ἀπλὸ σχῆμα ἀνάλυσης-σύνθεσης ποὺ παρουσιαζόταν, εὐστοχα ἄλλωστε, γιὰ τὴν κλίμακα καὶ τὴς συνθήκες, στὴ στοιχειώδη σχετικὰ διδασκαλία τῆς ἔδρας τῆς Πολεοδομίας στὸ Πολυτεχνεῖο.

Ἄς προσπαθῶμε τώρα, λοιπὸν, νὰ δώσουμε τὰ πρῶτα ὄρια, ἡ τοὐλάχιστον νὰ παρουσιάσουμε μιά εἰκόνα ποὺ νὰ καθορίζῃ καὶ τὴς ἀσφαίρες: — Ἡ Γεωγραφία σταματᾷ στὴν ἀνάλυση; Θὰ δοῦμε παρακάτω ὅτι δὲν εἶναι σίγουρο (*Géographie active*, κτλ.). Στὴ Γαλλία, ἄλλα καὶ στὴν Ἀγγλία, οἱ γεωγράφοι ἐπιμένουν ὅτι αὐτοὶ εἶναι οἱ «κορυφαί» τῆς πολεοδομίας καὶ τὸ κατορθώνουν, κατὰ κάποιο τρόπο, μὲ τὸ νὰ εἶναι ἀκόμα καὶ ἐπικεφαλῆς πολεοδομικῶν ὀργανισμῶν.

— Στὴν Πολεοδομία, ὅπως θὰ δοῦμε, ὑπάρχει ἡ μεγαλύτερη σύγχυση. Ὅπως κάθε ἐπιστῇμη πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ἀνάλυση τοῦ χώρου ποὺ θὰ ἀσχοληθῇ, ἔτσι καὶ ἡ πολεοδομία περιλαμβάνει ἀμέσως τὴ γεωγραφία. Συγχρόνως, ἐξετάζοντας κοινωνικές, οικονομικές, δημογραφικές, κτλ. σχέσεις καὶ ἀνάγκης ἀσχολεῖται καὶ μὲ τὴς ἀντιστοιχέες ἐπιστῆμες, γιὰ νὰ μὴ ἀναφέρουμε τὴν ψυχολογία, τὴν ἐθνολογία, τὴν ἀγρονομία, κτλ. Παραλείπουμε, βέβαια, τὰ ὄρια μὲ τὴν ἀρχιτεκτονική!

— Ὅσο γιὰ τὴ Χωροταξία, πρέπει πρῶτα νὰ τὴν ξεχωρίσουμε ἀπὸ τὴν πολεοδομία, γιὰ ν' ἀρχίσουμε νὰ ψάχνουμε τὰ ὄρια τῆς σχετικὰ μὲ τὴν κοινωνιολογία, τὸν οικονομικὸ προγραμματισμὸ, τὴν πολιτική, ἄλλα καὶ τὴν γεωπονία καὶ τὴς ἄλλες

φυσικὲς ἐπιστῆμες. Ὁ George, διεθνοῦς φήμης ἐπιστῆμονας σὲ θέματα γεωγραφίας, πολεοδομίας καὶ χωροταξίας, δέχεται συχνὰ νὰ διευθύνῃ ἑρευνες γιὰ διδακτορικὲς διατριβές, ὅπου τὸ βάρος πέφτει στὴς παραπάνω ἐπιστῆμες. Θυμόμαστε, π.χ., μιὰ πρόσφατη ἑρευνα γιὰ ὀρισμένα χωροταξικὰ προβλήματα στὴν Ἀνδαλουσία, ποὺ περιεῖχε πλήρη ἀνάλυση τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο ἀερίζονται οἱ ριζὲς τῶν φυτῶν διαφόρων καλλιιεργειῶν, τοῦ μηχανισμοῦ τῆς λειτουργίας τους, σὲ τί βάθος πᾶνε, κτλ., ἑρευνα ποὺ μᾶς συνέστησε ἐπίμονα νὰ λάβουμε ὑπ' ὄψιν γιὰ νὰ καταποτισθοῦμε σὲ ὀρισμένα θέματα σχετικὰ μὲ τὴ διδακτορικὴ μας διατριβή, ποὺ ἀφοροῦσε χωροταξικὸ θέμα στὴ Θεσσαλία.

Ἐχοντας λοιπὸν ἐπίγνωση τῆς πολυπλοκότητος τῶν προβλημάτων αὐτῶν καὶ τοῦ γεγονότος ὅτι στὴν Ἑλλάδα μόλις τώρα, ἀπὸ ὅτι ἔξερουμε, ἀρχίζουν νὰ συζητοῦνται σοβαρὰ, δὲν θὰ προχωρήσουμε ἄλλο πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Γιὰ τὸ μόνο θετικὸ ποὺ ἔχει νὰ μᾶς προσφέρει, γιὰ τὴν ὥρα, αὐτὸς ὁ τομέας προβληματισμοῦ, εἶναι ἡ εὐκαιρία νὰ ἐξακριβώσουμε περιοχὲς ἑρευνας καὶ μελέτης ποῦ, ὅπως πιστεύουμε, θὰ ἀρχίσουν σύντομα νὰ ἐξετάζονται. Καὶ μόνο ἔπειτα ἀπὸ πολὺπλευρες ἀτομικὲς καὶ συλλογικὲς προσπάθειες θὰ μπορούμε νὰ ποῦμε πὺς θ' ἀρχίσουν νὰ τυποιοιοῦνται τὰ ἀποτελέσματα καὶ νὰ βγαίνουν σταθερὰ συμπεράσματα. Ἐδῶ λοιπὸν, θέσαμε σὰν στόχο, συμβάλλοντες ἀκριβῶς σὲ μιὰ πρώτη ἀνίχνευση, νὰ ἐργασθοῦμε στὸν συγκεκριμένον ὥρο παίρνοντας, ἔτσι καὶ ἀκατέργαστα, τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα, καί, μὲ ἕνα εἶδος αὐτοσχεδιασμοῦ, νὰ καταλήξουμε σὲ πρῶτα συμπεράσματα.

Αὐτὸς ὁ «συγκεκριμένος ὥρος» εἶναι, στὴν προκειμένη περίπτωση, ὁ ἐλληνικὸς ὥρος, ὅπως παρουσιάζεται μὲ τὴς ποικίλες μορφές καὶ τὰ προβλήματα τοῦ, ποὺ ἀποτελοῦν στοιχεῖα ἀναλύσεως καὶ ἀξιολογήσεως. Ἀλλὰ ἡ ἀνάλυση, ποὺ ἔχει σὰν στόχο νὰ διαλευκάνῃ ὀρισμένα θέματα (στὴν περίπτωσή μας, θέματα σχετικὰ μὲ τὴν πολεοδομία, τὴ χωροταξία καὶ τὴ γεωγραφία), πρέπει νὰ στηριχθῇ κάπου, τοῦλάχιστον γιὰ τὸν καθορισμὸ μερικῶν ἐννοιῶν καὶ προβλημάτων, ἀφοῦ στὸν ὥρο μας ἐδῶ εἶναι ἀκόμα, ὅπως εἶδαμε, σὲ ἐμβρυώδη κατάστασι. Πρέπει, λοιπὸν, ἀρχικὰ νὰ ἀναφερθοῦμε σὲ μιὰν ἄλλη πραγματικότητα, ὅπου κινοῦνται αὐτὲς οἱ ἐπιστημονικὲς μορφὲς τῆς ἀνθρώπινης δράσεως καὶ ὅπου, κυρίως, ἔχουν ἐξελιχθῇ. Αὐτὴ τὴν πραγματικότητα, γιὰ λόγους ὑποκειμενικοῦς, τὴ διαλέγουμε ἀπὸ τὸν προηγμένον δυτικοευρωπαϊκὸ ὥρο καὶ, συγκεκριμένα, τὴ Γαλλία, ὅπου διαφορετικὲς συνθήκες ιστορικῆς ἐξελίξεως ἔχουν ἐπιτρέψει τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν, κατὰ κάποιο ἀνεξάρτητο ἢ καλύτερα αὐτόνομο, θὰ λέγαμε, τρόπο, πρᾶγμα ποῦ, ἐνῶ μᾶς δυσκολεῖ γιὰ τὸν σχηματισμὸ παραλληλισμῶν στὴν περίπτωση τῆς Ἑλλάδος (σχέσεις ἐξ-

1. Ὁ ὅρος χρησιμοποιοῖται ἀπὸ τὸν P. George, ποὺ τοῦ δίνει συγκεκριμένην ἔννοια. Τὸν καθορίζει πλεῖστος στὸ σύγγραμμά του: *Action humaine*, PUF, 1968. Ἡ μετάφρασις ποὺ κάνουμε στὸν ὅρον αὐτὸν στὰ ἑλληνικὰ τὸν περιορίζει πολὺ. Πρέπει νὰ δεχτοῦμε στὴ μετάφρασις τὸν ὅρον *action* ἔννοιας ποὺ περιλαμβάνονται, ἐκτός ἀπὸ τὸν ὅρον δράσις, καὶ σὲ ὄρους, ὅπως ἐργασία, δραστηριότητα, κίνησις κ.ά.

αρτήσεως, ριζικά διαφορετικές από αυτές της "Γαλλίας), μάς ευκόλυνει για την κατανόηση των «μηχανισμών».

II. τί γίνεται στη Γαλλία

"Ας άρχίσουμε, λοιπόν, πρώτα από τον γαλλικό χώρο, να δούμε τί γίνεται γύρω από τα θέματα που μάς άπασχολούν.

Κατ' άρχήν υπάρχει και κεί, όπως κι εδώ, ή συνήθεια να προσθέτουν τον τίτλο του πολεοδόμου δίπλα σ' αυτόν του άρχιτέκτονα. Για μεγαλύτερη έπισημονική κατάρτιση, υπάρχουν βραχυχρόνιες σπουδές (stages) ή σέ ιδιωτικούς οργανισμούς ή σε παραδημόσιους και δημόσιους, ακόμα και σε πανεπιστημιακούς. 'Από την άλλη πλευρά, τ' Ίνστιτούτο Πολεοδομίας, έκτος από τίς παραπάνω δυνατότητες, προσφέρει και την ευκαιρία πανεπιστημιακού διπλώματος μετά από διετείς σπουδές. Τελευταία, έπίσης, στο Πανεπιστήμιο έχουν καθιερωθή διπλώματα πολεοδομίας που άπαιτούν τουλάχιστον τριετείς σπουδές, αλλά ή ένταση χρόνου σπουδής είναι ή μισή περίπου της εντάσεως σπουδών σε ίδιο χρόνο στο δικό μας Πολυτεχνείο.

Οί άρχιτέκτονες-πολεοδόμοι, που βγαίνουν από αυτό τ' σύστημα (ή οί πολεοδόμοι που δεν έχουν σπουδάσει άρχιτεκτονική και που τών υποχρεώναν πρώτα στο Ίνστιτούτο Πολεοδομίας να μάθουν σχέδιο), κινούνται σε μιá άγορά εργασίας (άναπόσσεως έκπονήσεως μέλετών), που έχει αναλογία με την δική μας, αλλά είναι πιο πλατειά και ποικιλία στο μέγεθος του γαλλικού γεωγραφικο-οικονομικού χώρου. Παίρνουν, π.χ, μιá παραγγελία από ένα γνωστό τους δήμαρχο και έπεξεργάζονται ένα σχέδιο πολεοδομίας της αντίστοιχης πόλεως ή τμήματος μεγαλουπόλεως, που άποτελεί αυτόνομη διοικητική μονάδα, τόν δήμο. 'Ανάλογα με τί δύναμη και τά μέσα που διαθέτει ο δήμαρχος, προσδιορίζουν ζώνες φθηνής κατοικίας με κρατική ένισχυση, βιομηχανικές ζώνες, ελεύθερους χώρους, στάδια, έκπολιτιστικά κέντρα, κτλ. σε χώρους που άποσπούν από την άγροτική κάλυψη ή που είναι υπό ανανέωση (rénovation) μέσα σε δομημένη περιοχή. 'Η κατοχύρωση αυτών των ζωνών, στην πράξη, αλλά κυρίως ή έγκριση από τ' κράτος των κοινωλίων για έργα υποδομής, κτλ., άποτελεί θέμα μακροχρονίων άγώνων και πιέσεων (ή προεκλογικής δημαγωγίας...) και έξαρτάται κατά πολú βέβαια από τη θέληση των άρμοδίων οργανισμών. Οί δρόμοι παίζουν πάντα άποφασιστικό ρόλο, αλλά ή χάραξη τους και ή σημασία τους δεν έχουν καμιά άπολύτως έξάρτηση από τ' παραπάνω «κύκλωμα» έξαρτώνται από πιο ψηλά (έννοούμε τίς σχετικές σπουδαίες όδικές άρτηρίες γενικότερων ενδιαφερόντων από τόν δήμο). Συνήθως πάλι, τ' πολεοδομικό σχέδιο προσαρμόζεται σε δρόμους χα-

ραγμένους από γενικά σχέδια, τά όποια δεν είναι σίγουρο ότι θα εφαρμοσθούν...

Γιά να είμαστε δίκαιοι, οί ζώνες κατοικίας με πολú ευνοϊκούς δρους, ανάλογα με τ' «standings», πραγματοποιούνται συχνά. 'Η λειτουργία των βιομηχανικών ζωνών, που έχει μεγάλη σημασία για την τοπική οικονομία και εργασία, έπιτυγχάνεται με μεγαλύτερες δυσκολίες. Σπουδαίο στοιχείο άποτελεί τ' γεγονός ότι για τίς πραγματοποιήσεις αυτές ή δύναμη του πολεοδομικού σχεδίου συμπληρώνεται συχνά από άλλους «έξωπολεοδομικούς» παράγοντες.

Κάτι ανάλογο γίνεται και σε μεγαλύτερη από τόν δήμο κλίμακα. Σάν παράδειγμα μπορούμε να πάρουμε τ' Παρίσι και την ευρύτερη περιοχή του.

Γύρω στο 1965 ιδρύθηκε δλόκληρο Ίνστιτούτο Χωροταξίας και Πολεοδομίας της ευρύτερης περιοχής Παρισιού, με σκοπό να έκπονήσει σχέδιο αναπτύξεως, που θα προσαρμοζόταν καλύτερα στις ανάγκες (και την πολιτική) της εποχής και θα αντικαθιστούσε άλλο, πρόσφατο άλλωστε. 'Όταν οί εργασίες τελείωσαν και παρουσιάσθηκαν οί προτάσεις (1968), ή βασική του ιδέα είχε ήδη «τιναχθή στον αέρα», γιατί είχε προηγηθή ή άναγκαιότητα κατασκευής του αυτοκινητόδρομου (autoroute) του βορρά από άλλους κύκλους και άνέτρεπε την άξονική έκπαταση, κυρίως προς τί δύση. "Ας σημειωθή ότι τόν καιρό εκείνο καμιά σοβαρή πολιτική άλλαγή δεν είχε σημειωθή, που να δικαιολογή αυτό τ' φαινόμενο.

"Η άλλη μεγάλη ιδέα αυτού του σχεδίου ήταν ή δημιουργία άποκεντρωτικού συστήματος διοικήσεως της ευρύτερης περιοχής Παρισιού, με αυτόνομα διοικητικά κέντρα (prefectures), και ή συμπλήρωση της διατάξεως, όπου υπήρχαν κενά, με «νέες πόλεις» (villes nouvelles). Και εδώ, παρ' όλο που θα πρέπει να τοποθετηθή σωστά τ' θέμα, δεδομένου ότι άρκετά από τά προβλεπόμενα έγιναν, τ' άποτέλεσμα μετά από 7 χρόνια είναι, στην καλύτερη περίπτωση, μιá διοικητική άποκέντρωση (κτίστηκαν και λειτουργούν τά prefectures) που ακόμα δεν έχει κατορθωθή να διαπιστωθούν τά εφεργετικά της άποτελέσματα. "Ετσι οί κάτοικοι συχνά δυσανασχετούν, γιατί, ενώ προηγούμενος, για να βγάλουν ένα πιστοποιητικό διάνουν 15 π.χ. χιλιόμετρα για να πάνε από τ' προάστειο στο κέντρο του Παρισιού, τώρα διανύουν άλλα 15 για να βγούν από αυτό τ' κέντρο προς τ' διοικητικό κέντρο της περιοχής τους, δεδομένου ότι δεν υπάρχει συγκοινωνιακό μέσο να διασχίσει περιφερειακά τά 6-7 χιλιόμετρα, ή οί στενοί περιφερειακοί δρόμοι που περνούν από πολλά μικροκέντρα «πυλoκάρονται» από την άξονική κυκλοφορία. Και αυτά, γιατί τά διαμερίσματα γύρω από τ' παλιό Παρίσι έχουν σχήμα «κολάρου», αντίθετα προς κάθε όρθολογισμό, γιατί αυτό ύπαγορεύουν έκλογικοί λόγοι!

Ὅσο γιὰ τὶς «νέες πόλεις», πρὸς τὸ παρὸν βρισκόμαστε ἀκόμα στὴ δημιουργία μερικῶν οἰκοδομικῶν ἐπιχειρήσεων ποὺ δὲν ξεπερνοῦν τὴν κλίμακα ἐκείνων ποὺ ἔχουν ἐπιχειρηθῇ μέχρι τώρα, χωρὶς γενικὸ σχέδιο. Στὸ μέλλον ἴσως κάτὶ γίνῃ, ἀλλὰ, ἐνῶ τὰ κονδύλια ἐγκρίνονται κάπως εὐκόλα ἀπὸ τοὺς ἰδιωτικούς ἢ δημόσιους φορεῖς ὅταν πρόκειται γιὰ κατοικία, ἐγκρίνονται πολὺ δύσκολα ὅταν πρόκειται γιὰ ζῶνες ἐργασίας, ἐμπόριο, ἐκπαίδευση, κτλ.

Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ καὶ ἡ διάρθρωση αὐτοῦ τοῦ ἰνστιτούτου, ποὺ ἐπεχειρήσε αὐτὸ τὸ σχέδιο. Μποροῦμε νὰ πούμε ὅτι ἦταν τὸ ἴδιο τὸ κράτος, ἐφόσον εἶχε τόσο ἀμεση σχέση μαζὶ του. Ὁ διευθυντὴς του εἶχε ἰσχύ ὑπουργοῦ. Ὁ ὑποδιευθυντὴς του, ὁ πραγματικὸς ἐπιστημονικὸς κυρίαρχος, ἂν καὶ ἀπόφοιτος «Μεγάλης Σχολῆς» (Grande Ecole), εἶχε κυρίως εἰδικεὺση γεωγράφου· ἔτσι εἶναι γνωστὸς στοὺς πανεπιστημιακοὺς κύκλους. Πολλὰ ἀπὸ τὰ στελέχη, ἄλλωστε, ἦσαν γεωγράφοι. Οἱ μεγάλες σχολὲς (ποὺ βγάζουν κυρίως «μηχανικούς» - *ingénieurs*) ἀντιπροσωπεύονταν πολὺ, ἀφοῦ ὑπῆρχαν πολλὰς ἀποκεντρωμένες ὁμάδες μελέτης καὶ πραγματοποιήσεως τῶν «νέων πόλεων», καὶ ὁπωσδήποτε αὐτοὶ οἱ «μηχανικοὶ» κατεῖχαν τὰ κύρια πόστα. Οἱ ἀρχιτέκτονες καὶ οἱ πολεοδομοὶ ἦσαν πολὺ λίγοι. Δὲν ἔξερουμε ἂν ἦταν μόνο γιὰ λόγους ἐντυπώσεων...

Ἐνα ἄλλο παράδειγμα, ποὺ τὸ ζήσαμε, καὶ ποὺ συμπληρώνει τὸ συμπέρασμα στὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ καταλήξῃ κανεὶς ἀπὸ τὸ παραπάνω «σχῆμα», εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ «Σεμιναρίου-Εργαστηρίου» Tony Garnier τὸ 1968-69, μὲ τὴν ἀνάθεση τῆς μελέτης χωροταξίας τῶν Yvelines. Ἄν καὶ δὲν ἔξερουμε πόσο ἡ μελέτη ἐκείνη ἐπηρεάσε τὴ σημερινὴ ἐξέλιξη αὐτοῦ τοῦ διαμερίσματος στὰ νότια τοῦ Παρισιῦ, θυμόμαστε μὲ τί ἐνταση προσπαθοῦσαν οἱ καθηγητὲς (ποὺ εἶχαν ἀρκετὲς σχέσεις μὲ τὴ διοίκηση) νὰ περιορίσουν τοὺς «ἀπραγματοποίητους» πολεοδομικοὺς καὶ χωροταξικοὺς στόχους ὁμάδος μελετητῶν μὲ διαφορετικὲς ἐμφανὲς πολιτικὲς πεποιθήσεις. Οἱ στόχοι αὐτοὶ δὲν ἦσαν οὐτοπίες, ὅπως μπορεῖ νὰ φαντασθῇ κανεὶς, ἀλλὰ πράγματα ποὺ ἐφαρμόζονται σὲ ἀρκετὲς περιοχὲς τοῦ Παρισιῦ, ὅπου ἡ τοπικὴ διοίκηση δὲν ἔχει πολλὴ σχέση μὲ τὴν κεντρικὴ σὲ ὅ,τι ἀφορὰ τὴν πολιτικὴ τοποθέτηση.

Ἡ πρόβλῃ καὶ συσχέτιση τῶν παραγόντων ποὺ κάποιος βιαστικὰ εἶδαμε, παραγόντων ποὺ ἐπεμβαίνουν στὴν πολεοδομία καὶ ἐπηρεάζουν τὶς πολεοδομικὲς ἢ χωροταξικὲς προτάσεις καὶ κυρίως τὶς ἐφαρμογές, φάνηκαν καθαρὰ μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ δημοψηφίσματος γιὰ τὴν περιφερειοποίηση (régionalisation) ποὺ ἦταν καὶ αἰτία νὰ φύγῃ ὁ Ντὲ Γκόλ ἀπὸ τὴν ἐξουσία. Τὰ θέματα τῆς αὐτοδιοικήσεως, τῆς ἀποκεντρώσεως, τῆς ἐπεμβάσεως τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ καὶ τῆς «αὐτοδιαχειρίσεως» (*autogestion*), ποὺ ἀποτελεῖ σήμερα ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα πολιτικὰ θέματα, τέθηκαν καθαρὰ ἐπὶ τάπητος. Συγγράμ-

ματα ὅλων τῶν ἀποχρώσεων εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας (βρισκόμαστε λίγους μῆνες μετὰ τὸν Μάιο-Ἰούνιο τοῦ 1968¹). Οἱ γνῶμες ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν παραδοσιακὴ θεωρήσῃ τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ποὺ ἤθελε νὰ δημιουργήσῃ ἓνα εἶδος ὑποκαταστημάτων στὴν περιφέρεια, μέχρι τὴν πλήρῃ ἀποκεντρώσῃ τῶν ἐξουσιῶν, τὴν αὐτοδιαχείρισι, κτλ. Καὶ αὐτὸ τὸ σχῆμα δὲν καλύπτει, ἄλλωστε, ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ προβλήματος, ὅπως τέθηκε τότε. Ἐξ ἄλλου, ἓνα ἄλλο σχῆμα ἴσως ἐνδιαφέρει περισσότερο: Οἱ τεχνοκρατικὲς γνῶμες ἀποκεντρώσεως, ὅπως τὴν ἐβλεπε μερίδα τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας (γιὰ νὰ διευκολύνῃ μιὰ διοίκηση ποὺ εἶχε ἀποδεχθῇ σὲ πολλὰ σημεία λαμβασμένη καὶ ἀνίκαν νὰ λύνῃ τὰ προβλήματα χωρὶς ἀνταρραχές, καὶ μάλιστα ἐπικίνδυνες...), ἦσαν διαφορετικὲς ἀπὸ τὶς γνῶμες ἄλλης μερίδος (αὐτῆς ποὺ κέρδιζε, ἄλλωστε), ποὺ θεωροῦσε τὴν ἀποκεντρώσῃ μὲ διαφορετικὸ τρόπο ἢ καὶ ὁλότελα ἀχρηστή. Ἡ ἀποκεντρώσῃ παύει νὰ εἶναι πιά μονόπλευρα πολιτικὸς στόχος τῆς «ἀριστερᾶς». Ὁ ἀντιπολιτευόμενος κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς χῶρος δὲν ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μ' αὐτὰ τὰ σχήματα, ἀλλὰ θέτει θέμα ἐξουσίας σὲ κάθε περίπτωσιν. Ἡ αὐτοδιαχείρισι, π.χ., εἶναι καθαρὰ πολιτικὸν σχῆμα καὶ δὲν ἔχει καμμίαν σχέση μὲ τὴν ἀποκεντρώσῃ, ὅπως τέθηκε τότε· ὁ χῶρος ὅπου ἐφαρμόζεται καὶ λειτουργεῖ δὲν εἶναι ἀπαραίτητος ὁ γεωγραφικὸς. Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ὅλης υποθέσεως, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀντιγραφικῶν, εἶναι πῶς ἦρθαν σὲ φῶς πολλὰς πτυχὲς σχετικὲς μὲ τὴν πολεοδομία καὶ τὴ χωροταξία, καὶ πὺς ἐγιναν σοβαρὲς ἐπιστημονικὲς ἐργασίες.²

1. Τὸν Μάιο τοῦ 68 τέθηκε σὲ πλήρῃ ἀναθεώρησιν ἡ πολεοδομία καὶ ἡ ὑπαρξὴ τῆς στὴ Γαλλία. Σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα γενικῆς διαμαρτυρίας τέθηκαν τότε ἀνάγλυφα ὅλα τὰ κακὰ τοῦ σημερινοῦ «μηχανισμοῦ», ὅπως παρουσιάζονται στὸν πολεοδομικὸ χῶρο, κι ἔγινε προσπάθεια νὰ δοθῇ ἡ ἀμεσὴ τους σχέση μὲ τὸ «σύστημα» ποὺ τέθηκε τότε ὑπὸ ἀμφισβήτησιν. Ἀλλὰ αὐτὲς οἱ ἀναντρίρητες παρατηρήσεις πῆραν περισσότερο πολιτικὸν χαρακτήρα καὶ μέσα στὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς δὲν εἶχαν εὐρὸν πεδίο σοβαρῆς ἐπιστημονικῆς ἀναλύσεως. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἡ ὅλη προσπάθεια νὰ μὴ παρουσιάσῃ συγκεκριμένα ἀποτελέσματα καὶ νὰ ἀμβλυνθῇ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς. Τὸ πλεονέκτημα ὅμως ἀπὸ τὴν ἀνακατάταξιν αὐτὴ εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ τεθοῦν τὰ ὑπὸ ἀμφισβήτησιν θέματα καὶ οἱ ὀργανισμοὶ, ποὺ διοχετεύονταν στὴν οὐσία τὶς ἀμφιβολίες αὐτές, ἀρχίσαν νὰ ἐξετάζωνται πρὸ ἐπιστημονικὰ. Μὲ τὴν ἡμέρα ποὺ ἐπακολούθησε προωθήθηκαν ἐρευνες σοβαρὲς σ' ὅλους τοὺς χῶρους. Καὶ στὸ πολιτικὸ ἐπίπεδο ἀκόμα φαίνεται καθαρὰ πῶς μιὰ βαθύτερη γνώσῃ τὸν θεμάτων, ὅπως π.χ. αὐτὸ τοῦ περιβάλλοντος, ὀδηγεῖ σὲ πρὸ θεμελιωμένους προτάσεις ἀπ' ὅλες τὶς πλευρές.

2. Ἀναφέρουμε δυο-τρεις: M. Rochefort—C. Bidault—M. Petit: *Aménager le territoire*. E. Pisani: *La région, pourquoi faire?* J. Moulin: *Le citoyen au pouvoir*.

Στὸ βιβλίο τοῦ Rochefort καὶ τῶν ἄλλων ἐμπρατὶ πνεύμα προβληματισμοῦ, ποὺ δέχμα τὸν παίρνομε ἀπὸ τὸ ἐξῆς ἐδάφιο (σελ. 111-117: «... Πραγματικὰ, ἡ ὀρθολογιστικὴ χωροταξικὴ ἐπέμβαση δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ παρὰ σὲ μιὰ γενικὴ θεωρήσῃ, γιὰτὶ ὅλες οἱ πλευρὲς αὐτῆς τῆς χωροταξικοποιήσεως, ποὺ ἀπετέλεσαν ἀνεπίσημοι προσπάθειες κλιμακωμένων στὸν χρόνο, εἶναι σὲ ἀλληλεπίδραση. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θίξομε

Κυρίως παρουσιάστηκε ανάγλυφα ή στενή σχέση των δραστηριοτήτων αυτών με τις γενικότερες μορφές πολιτικής δραστηριότητας.

Έτσι, τελειώνοντας τη θεώρησή μας σ' αυτό το θέμα, φθάνουμε λογικά στο σημείο να αναφέρουμε πιδό επιστημονικές σχετικές άποψεις. Πρόκειται για τις θεωρήσεις της γαλλικής γεωγραφικής «σχολής», που ιδρύθηκε γύρω από το 'Ινστιτούτο Γεωγραφίας και όπου σήμερα κινούνται καθηγητές διεθνούς φήμης, σάν τόν George, τόν Rochefort και άλλους. Αυτοί εξετάζουν σέ βάθος όλες τις πτυχές της «άνθρωπινες δράσεις» που αναφέραμε προηγουμένως κι έχουν κάπως άποκρυσταλλώσει τις θέσεις τους. Θεωρούν τη γεωγραφία όχι μόνο σάν ανάλυση, που παίρνει από αυτούς διαστάσεις ιδιαίτερα μεγάλες σέ βάθος και σέ πλάτος, αλλά προχωρούν ακόμα πιο πέρα και φθάνουν μέχρι την «δικαιολόγηση» από πριν της έκλογής» (Blétre P. George: *Les methodes de la Géographie*, PUF, σ. 119). Παραβιάζουν δηλαδή μ' αυτή τη θεώρηση τόν χώρο της συνθέσεως (άποφάσεως). Όροι, όπως *géographie active*, είναι συναφείς με αυτή τη θεώρηση. Άξίζει νά σημειωθεί ότι στο 'Ινστιτούτο Γεωγραφίας τού Παρισιού οι καθηγητές έχουν δημιουργήσει ομάδες σχετικές με ειδικευση και άρμοδιότητα σέ διάφορα θέματα (χωροταξίας, πολεοδομίας, άγροτικού χώρου, κτλ.). Ό George είναι ό υπεύθυνος για την πολεοδομία. Άλλά πώς βλέπουν συγκεκριμένα την πολεοδομία και τη χωροταξία;

Από ό,τι καταλάβαμε, μέσα στο έπιστημονικό κύκλωμα που παρουσιάζεται σάν αντικατοπτρισμός τού μέρους εκείνου της ανθρωπίνης δράσεως που άγκαλιάζει τούς χώρους που εξετάζουμε, ή πολεοδομία ή ίδια (και ή χωροταξία) δέν έχει σπουδαία θέση γι' αυτούς. Η λύση είναι πολιτική. Οι μηχανικοί της «Ponts et chaussées» (γέφυρες και όδοστρώματα) άποφασίζουν (ή «Ponts et chaussées» είναι Μεγάλη Σχολή προσκείμενη στη διοίκηση).

Οι θεωρήσεις αυτές έχουν διαφορά από την «παράληψη» τών Άμερικανών, όπως είδαμε στην άρχή. Άλλά και αυτή μειώνει την πολεοδομία, που μείνει κι εδώ μιá τεχνική συγγενής με την άρχιτεκτονική.

Η δομή αυτή στόν γαλλικό χώρο μεταφράζεται στόν τρόπο με τόν όποιο διδάσκεται ή πολεοδομία στό πανεπιστήμιο και σέ άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Σύμφωνα με τά κάπως πρόχειρα στοιχεία που έχουμε, γιατί ποτέ δέν κάναμε έπιστημονική έρευνα πάνω σ' αυτό τό θέμα, μπορούμε να παραθέσουμε τούς κύριους εκπαιδευτικούς φορείς:

Κατ' άρχήν, τό 'Ινστιτούτο Πολεοδομίας. Κλασι-

τήν τακτοποίηση στόν χώρο τών ύπηρεσιών χωρίς να έπηρεάσουμε την τοποθέτηση της βιομηχανίας, να άνδιοηρώνώσουμε την έξουσία πού άφωρα την άπόφαση, χωρίς να μεταβάλουμε τό σύνολο της σημερινής κοινωνικής δομής...

κός οργανισμός για νά ειδικεύη στελέχη που θά εργάζωνται σ' ένα γραφείο, όπου θά έκπονούνται πολεοδομικές μελέτες και προτάσεις, όπως τις καθόρισε προηγουμένως (μελέτες σέ δήμους, κτλ.). Όμως, ή δομή της εκπαιδέσεως που παρέχει δέν δίνει τη δυνατότητα για καθοδηγητική έργασία, που την προσφέρουν άλλα διπλώματα: Βραχύχρονες σπουδές, ακόμα και στην καλύτερη περίπτωση που άποκτάται διπλώμα, πρόχειρη άνθολογία από τις συγγενείς έπιστήμες, κτλ. Αυτή ή κλασική, άλλωστε, διάταξη «άπελευθερώθηκε» κάπως μετά τό 1968, με άποτέλεσμα νά μπορεί νά άποκτάται ένα είδος διπλώματος μετά από έλεύθερη έργασία, αλλά ή έργασία αυτή είναι «πλατωνική» φύσεως χωρίς πρακτική άξία. Η τάση δηλαδή για έμβάθυνση στην πολεοδομία και ή στενή σχέση της με τό κύκλωμα παραγωγής στόν χώρο, έκτονώθηκε μ' αυτή την φιλελευθεροποίηση και πρακτική ύποτιμηση τού διπλώματος. Παράλληλα, με τόν ίδιο σκοπό προωθήθηκαν οι σπουδές πολεοδομίας στις Vincennes, καθώς και «πλατωνικά» διπλώματα, που έσπευσαν μάλιστα από την άρχή νά τά ύποτιμήσουν και τυπικά, σέ σχέση με τά τών ύπολοίπων πανεπιστημίων...

Παράλληλα πρós τά ύπουργεία, λειτουργούν δύο οργανισμοί που έχουν πιδό πρακτική άξία, σέ έπίπεδο μάλλον σεμινariών ειδικέσεως.

Τέλος, στην Άνωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών, πολεοδόμοι καθηγητές της έχουν δημιουργήσει τό σεμινάριο-έργαστήριο Tony Garnier, και ίσως και άλλα, που εργάζεται περίπου όπως τό δικό μας Σπουδαστήριο Πολεοδομίας, όταν αναλαμβάνη κρατική παραγγελία για ένα συγκεκριμένο θέμα. Οι σπουδαστές (*stagiaires*) παίρνουν και μικρή άμοιβή, και τό Certificat χρησιμεύει για πρόσληψη συχνά καλύτερα από κείνο τού 'Ινστιτούτου Πολεοδομίας (κυρίως σήμερα που άλλαξε ή δομή του, όπως είπαμε).

Η παρουσίαση αυτή τού γαλλικού χώρου μάς βοηθεί να συμπεράνουμε ότι ή πολεοδομία από τη μιá μεριά χρησιμοποιείται σάν έπιστημονικό όργανο τεχνικής τακτοποίησης ώρισμένων πολιτικών ή άλλων βουλήσεων (ή έπίσημη πολεοδομία), κι άπ' την άλλη άποτελεί θέμα συζητήσεων και άναθεωρήσεων σχετικά με την παραδοσιακή της αντίληψη.

Πέρα όμως από αυτή την κατάσταση, παραμένει τό ερώτημα: ύπάρχει ή πολεοδομία σάν «άνθρωπινη δράση» και όχι σάν τεχνική εκτέλεση ή σάν ανάλυση καταστάσεως, είτε είναι αυτή σάν της οικολογικής σχολής τού Σικάγου γύρω σά 1930¹ είτε μπαίνει σέ βαθύτερες κοινωνικο-οικονομικές και πολιτικές σχέσεις; Μπορεί να ύπάρχει; Και άν ναι, ποίός ό ρόλος της, ή έκτασή της, ποιά ή ένταξή της στό «κύκλωμα»; Και πιδό απλά: Τί μπορούν να κάνουν οι έπιστήμονες και γενικά οι έρευνητές (ή και οι

1. Πού κινείται γύρω από τη θεώρηση της «παταληρώσεως» που είδαμε στην άρχή, και όπωσδήποτε πλησιάζει μόνο έπι, φανειακά τά φαινόμενα.

ἄπλοι ἄνθρωποι, (ἂν θέλαμε νὰ τοὺς δώσουμε τὸ δικαίωμα νὰ καταπιστοῦν μὲ τὸ περιβάλλον τους!...) γιὰ νὰ μεθοδεύσουν μιὰ προσπάθεια γιὰ προώθηση καὶ λύση τῶν προβλημάτων ποὺ τοὺς καίνε καθημερινὰ καὶ ἔχουν σχέση μὲ τὸν τόπο μέσα στὸν ὁποῖο κινοῦνται;

Γιὰ ὅτι ἀφορᾷ τὴ Γαλλία, νομίζουμε πὼς δεῖξαι-με ὅτι τὸ ἐρώτημα ἢ μένει ἀναπάντητο ἢ, πρᾶγμα ποὺ κάνει τὸ ἴδιο, ὑπάρχουν πολλές σχολές. Κι ἂν αὐτὰ συμβαίνουν... εἰς Παρισίους, μπορούμε νὰ καταλάβουμε ἁμέσως τί συμβαίνει ἐδῶ ποὺ μόλις ἀρχίζουμε! Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε ὅτι τὸ ἔδαφος εἶναι παρθένο. Ἀποτελεῖ περιοχὴ γιὰ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα πολὺ ἐνδιαφέρουσα. Κι ἴσως, ἄλλωστε, ὁ σχετικὸς «πρωτογονισμός» νὰ εἶναι εὐνοϊκὸς γιὰ τέτοια ἔρευνα. Ἐξ ἄλλου, σ' αὐτὸν τὸν χῶρο προσφερθήκαμε νὰ ἐρευνήσουμε καὶ πιστεύουμε σύντομα νὰ μπορέσουμε νὰ προσφέρουμε, ὅχι τίποτα σπουδαῖο, ἀλλὰ μερικὰ «στοιχεῖα» ἱκανὰ νὰ συνεισφέρουν σὲ κάποια πιδὲ γενικὴ συλλογικὴ προσπάθεια. Ἄς συνεχίσουμε ὁμῶς ἐδῶ τοὺς συλλογισμοὺς μας.

III. πὼς παρουσιάζονται τὰ προβλήματα στὴν Ἑλλάδα

Οἱ ἐξακριβώσεις καὶ σκέψεις ποὺ κάναμε μὲ ἀφορμὴ τὸν γαλλικὸ χῶρο ἔχουν ἥδη τεθῆ ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ καὶ ἐπιβεβαιώνονται ἀπ' αὐτὸν: μὲ μερικὲς ἀφαιρέσεις θὰ μπορούσε νὰ πῇ κανεὶς ὅτι δὲν διαφέρει καὶ πολὺ ἀπὸ τὸν γαλλικὸ χῶρο παρὰ μόνον στὴν κλίμακα καὶ στὴ διαφορετικὴ ἱστορικὴ στιγμὴ ἐξελίξεως, χωρὶς νὰ πᾶν ἡ οὐσία τῆς δομῆς νὰ παραμῆνῃ ἡ ἴδια. Οἱ Ἕλληνες εἰδικοὶ θὰ ἔχουν ἥδη ἐξακριβώσει καὶ διερευνήσει, μὲ περισσότερη σαφήνεια καὶ ἐπιστημονικὴ σταθερότητα, ἄλλωστε, πολλές πτυχὲς αὐτῆς τῆς δομῆς, καὶ γι' αὐτὸ δὲν θὰ μακροηρόχησε, γιατί ἡ δική μας ἀνάλυση θὰ παρουσίαζε ἀρκετὰ κενά.

Πάντως καὶ μεῖς, μὲ τὴν πρώτη ματιά, βλέπουμε πὼς ἐδῶ ὁ χειρισμὸς αὐτῶν τῶν πραγμάτων παρουσιάζει προχειρότητες σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς «ἀνθρώπινης δράσεως» σὲ σύγκριση μὲ τὴς προηγουμένης δυτικοευρωπαϊκῆς χώρας. Ἐδῶ ἡ ἐλλείψις, π.χ., προγραμματισμοῦ καὶ ἡ ἀστάθεια τοῦ πολιτικοῦ καθεστώτος, καὶ τελευταῖα μεταπολεμικὰ χρόνια, κατέστρεψαν καὶ τὴς ἄλλες προσπάθειες γιὰ τέτοιο πρᾶγμα. Παράλληλα, ὁμῶς, γίνονται καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ στὴς προηγουμένης χώρας, πολεοδομικὲς μελέτες ποὺ ἐπικυβν λίγο-πολὺ στὸ μέτρο ποὺ εἶχαν τὴ διορατικότητα οἱ μελετητὲς νὰ «προβλέψουν». Κυρίως καταλαμβάνουν χώρους στὰ περιβόητα χρονοντούλαπα. Οἱ περισσότεροι Ἕλληνες πολεοδόμοι, βέβαια, παίρνουν κάποιο τίτλο στὸ ἐξωτερικὸ, ἀλλὰ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ μόρφωσή τους, προσθέτουν μὲ τὴν ἴδια εὐκολία τὸν Γάλλον συναδέλφον τους, διπλά στὸν τίτλο τοῦ ἀρχιτέκτονα αὐτὸν τοῦ πολεο-

δόμου, μόλις τοὺς ἀνατεθῇ κάποια μελέτη. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὅπως γενικὰ ἡ κατάσταση ἐδῶ παρουσιάζεται σὲ μικρότερη κλίμακα, δὲν ἔχει ἀκόμα καθιερωθῇ ἡ γεωγραφία σὰν αὐτόνομη ἐπιστῆμη, ἀλλὰ ἀρκεῖται σὰν πολεοδομικὴ ἀνάλυση ἢ «συμπλέει» στὸ πανεπιστήμιο μὲ ἄλλες θεωρήσεις (γενικὰ στὴν Ἑλλάδα τὸ προβάδισμα τὸ ἔχουν οἱ οἰκονομικὲς ἐπιστῆμες καὶ ἡ γενικὴ κατάσταση τοῦ τόπου, σὰν νὰ μὴν ἐνδιαφέρει ἐδῶ τὸ νοικοκυριό, ἀλλὰ μόνον ἡ εἰκόνα ποὺ θέλει νὰ σχηματίσῃ ὁ ἕνός παρατηρητής...). Γιὰ τοὺς ἴδιους ἀκριβῶς λόγους νομίζουμε πὼς δὲν παρουσιάσθηκε ἀκόμα καὶ ἡ πολεοδομία σὰν αὐτόνομη ἐπιστῆμη.

Ἡ προσπάθεια λοιπὸν ποὺ γίνεται, ἐδῶ καὶ μερικὰ χρόνια, μὲ τὴ δημιουργία τοῦ σπουδαστηρίου πολεοδομίας, ἡ ἐρευνητικὴ πλευρὰ τῆς δραστηριότητος τοῦ ὁργανισμοῦ Δοξιάδη (ποὺ δὲν εἴμαστε δυστυχῶς σὲ θέση ἀκόμα νὰ γνωρίζουμε σαφῶς) καὶ ἡ σημερινὴ ἀνίχνευση γιὰ ἐνταξὴ τῆς γεωγραφίας στὸ Πολυτεχνεῖο, εἶναι δείγματα πὼς περνᾶμε ἀπὸ τὸν πολὺ πρόχειρο χῶρο σὲ ἓνα λιγώτερο πρόχειρο, ποὺ εἶναι ἐνθαρρυντικὸ σημεῖο (ὅπως καὶ ἄλλα ἄλλωστε) σχετικὰ μὲ τὴν προσπάθεια νὰ «νοικοκυρέψουμε» τὸν τόπο μας. Ἐπίσης, εἶναι ἐνθαρρυντικὸς οἱ τάσεις συνεργασίας καὶ ἡ θέληση νὰ ἐξετασθοῦν τὰ διάφορα θέματα σὲ πολὺπλευρὲς ἐπαφές, συγκεντρώσεις, κτλ., ἐπιστημόνων καὶ ὁργανισμῶν, ὅπως π.χ. ἡ κίνησις στὸ Πολυτεχνεῖο, ποὺ μᾶς ὅθησε νὰ γράψουμε αὐτὲς τὶς σκέψεις.

Νομίζουμε, γενικὰ, πὼς οἱ ὅλες ἐνέργειες, καὶ αὐτὲς ἄλλωστε ποὺ παρουσιάζονται ἐμφανῶς καὶ σὲ ἄλλα πλάνα τοῦ ἑλληνικοῦ χῶρου, εἶναι ἀποτελέσματα μιᾶς ἱστορικῆς ἐπιταγῆς, μιᾶς ἐξελίξεως ποὺ, ἀπὸ ἀναρμοδίων καὶ σπαταρικῶς χειρισμῶν, εἶχε χάσει τὸν προσανατολισμὸ τῆς τὰ τελευταῖα χρόνια. Αὐτὴ ἡ ἐξέλιξις ἀκριβῶς παρουσιάζει ἀνάγκες, καὶ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς εἶναι νὰ περάσουμε σὲ ἀνώτερη κλίμακα, μέσα στοὺς χώρους ποὺ ἀσχολοῦμεθα, καὶ νὰ προσδιορίσουμε καὶ ἐν τ ἄ ξ ο υ μ ε τὴ γεωγραφία στὸν ἐπιστημονικὸ καὶ εκπαιδευτικὸ χῶρο τῆς Ἑλλάδος (ποὺ, ὅπως ἀναφέραμε προηγουμένως, ἡ μικρότερη κλίμακα δὲν ἔχει καθιερώσει τὴ γεωγραφία σὰν αὐτόνομη ἐπιστῆμη, ἀλλὰ τὴν ἄφωσσε ἐξαρτημένη ἀπὸ ἄλλου, στὴν ἔδρα πολεοδομίας, στὸ σπουδαστήριό ἢ στὸ πανεπιστήμιο).

Γιὰ τὴν ἐνταξὴ αὐτὴ θὰ μπορούσαμε ἴσως νὰ ἀποποιήσουμε τὰ προβλήματα καὶ νὰ δημιουργήσουμε μιμοῦμενο, ὅπως ἄλλωστε εἶναι παλιὰ μας συνήθεια. Καὶ (ὅπως εἶναι συνήθεια, αὐτὰ ποὺ ἐμαθε κανεὶς αὐτὰ νὰ προτείνῃ) θὰ μπορούσαμε σὲ ὅτι μᾶς ἀφορᾷ νὰ προτείνουμε νὰ βασιστοῦμε, κατ' ἀρχήν, στὸ γαλλικὸ πρότυπο, στὸν γαλλικὸ τρόπο ἀντιλήψεως καὶ λειτουργίας τῆς πολεοδομίας. Τουλάχιστον θὰ ὑπῆρχαν σοβαροὶ λόγοι νὰ προταθῇ κατ' ἐπὶ τούτου.

Νομίζουμε πὼς αὐτὸ θὰ ἦταν λάθος. Ὅσο καὶ ἂν

ἂν ὑπάρχει τάση σήμερα νὰ τὰ δεχόμαστε, ὑπάρχουν οὐσιώδεις διαφορὲς πού ἐπιβάλλουν οὐσιαστικά δια-φορετικὲς ἀντιμετωπίσεις. Καὶ πρῶτα-πρῶτα βέβαια δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀνάγκη νὰ μιμηθούμε κάτι, πού, ὅπως εἶδαμε προηγουμένως, ἔχει πολλὰ στοι-χεῖα γιὰ νὰ τὸ ὀνομάξῃ κανεὶς ἀκόμα καὶ «κοι-φούζιο». Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν μπορούμε νὰ διδασθοῦμε καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ «κοιφούζιο», ἀρκεῖ νὰ ἐξετάσουμε τὶς διαφορὲς πτυχὲς του μὲ καθαρὸ καὶ κριτικὸ μάτι, στὸ μέτρο πού ἡ αἰτία του ὑπάρ-χει καὶ στὴν Ἑλλάδα.

Στὴ Γαλλία εἶδαμε ὅτι σὲ ἓνα χῶρο, αὐτὸν πού ἐξετάζουμε, ὅπου συνυπάρχουν καὶ ἀλληλοεφαρ-τῶνται ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ἐξουσία, παρουσιάζονται φορεῖς ἔρευνας καὶ ἀποφάσεως πού δὲν ἀποτελοῦν ἀπλὸ κύκλωμα, ἀλλὰ συχνὰ δροῦν παράλληλα (κρατικὴ πολιτικὴ ἐξουσία, ἀποκεντρωμένοι φορεῖς ἐξουσίας, ἰδιωτικοὶ φορεῖς ἢ ὀργανισμοί, Μεγάλες Σχολές, Πανεπιστήμιο, κτλ.). Τί διαφορετικὸ ὑπάρ-χει στὴν Ἑλλάδα;

Κατ' ἀρχὴν νομίζουμε ὅτι τὸ Πολυτεχνεῖο, ἂν καὶ ἀρχικὰ ἡ ὑπαρξὴ του ἐντασσόταν στὰ ἴδια πλαί-σια μὲ τὶς Μεγάλες Σχολές (Grandes Ecoles) τῆς Γαλλίας, σήμερα ἔχει γίνεи περισσότερο φορεῖς εκπαιδευτικὸς πού συγγενεῖς μὲ τὸ Πανεπιστήμιο, ἀντίθετα μὲ τὶς Μεγάλες Σχολές πού εἶναι πολὺ πὺλ κλειστὲς καὶ πὺλ κοντὰ στὴν πολιτικὴ ἐξουσία (ἀρκεῖ νὰ δῇ κανεὶς ἐπίσης τὶς διαφοροποιήσεις ὑ-πουργοῦς ἐκεῖ εἶναι ἀπόφοιτοι Μεγάλων Σχολῶν καὶ πόσοι εἶναι στὴν Ἑλλάδα ἀπόφοιτοι Πολυτε-χνείου). Μὴν ξεχνᾶμε ἐπίσης τὶς διαφοροποιήσεις ἀνάμεσα καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ΤΕΕ καὶ τὸ κράτος. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ θέληση τῶν ἐλληνικῶν ἀπο-κεντρωμένων φορέων ἐξουσίας (π.χ. δήμοι) εἶναι οὐσιαστικὰ πὺλ ἀδύνατη ἀπὸ ἐκείνη τῆς Γαλλίας. Ἀκόμα οἱ ἰδιωτικοὶ ἢ ἡμικρατικοὶ φορεῖς μελετῶν καὶ ἐρευνῶν ἐδῶ εἶναι πὺλ λίγοι σὲ ἀναλογία. Ἀλλὰ αὐτὸ πὺλ ἐνδιαφέρει πολὺ εἶναι ἡ παντελὴς ἔλλει-ψη σταθερότητας ἐδῶ, ἐνῶ στὴ Γαλλία ἀκόμα καὶ οἱ ἀνταγωνισμοὶ ἐκφράζονται σὲ μὴ ἰσορροπία πὺλ ζῇ πολλὰ χρόνια, πρᾶγμα πὺλ ἐπιτρέπει πὺλ στα-θερὲς καὶ ὀρθολογιστικὲς ἀντιμετωπίσεις. Αὐτὴ ἡ ἔλλειψη σταθερότητας εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μας, ἡ βασικὴ αἰτία πὺλ δὲν παρουσιάσθηκαν ἐρευνητι-κοὶ καὶ εκπαιδευτικοὶ φορεῖς κοντὰ στὴν ἐξουσία. Ἔτσι τὸ Πανεπιστήμιό μας ἀπομονώθηκε σὲ πλατω-νικὴ δουλειὰ αἱ τὸ Πολυτεχνεῖο ἐξέφυγε ἀπὸ τὴν ἀρ-χικὴ του ὑπό-αση¹ καὶ «πανεπιστημοποιήθηκε».

1. Ἡ ἀνάγκη περιορισμένου ἀριθμοῦ τεχνικῶν πὺλ τοὺς ἀπορροφῶν στὴν ἀρχὴ οἱ στρατιωτικὲς ἀνάγκες (τὸ Πολυ-τεχνεῖο ἔχει ἰσορροπία στὴν στρατιωτικὴ σχολή), ἔχει ἀντικατα-σταθῇ σήμερα ἀπὸ τὶς σύγχρονες ἀνάγκες μαζικῆς ἐπανεθ-σεως τῆς παραγωγῆς, ἡ ὅπως, μὲ τὴν ἔκταση πὺλ πῆρε, καθήργνησε τὰς διακρίσεις «τεχνικῶν» καὶ «ἐπιστημονῶν» στοὺς περισσότερους τομεῖς. Βλέπε τὴν χρησιμοποίησι, π.χ., τῶν χημικῶν μηχανικῶν τὸ Πολυτεχνεῖο καὶ τῶν χημικῶν τοῦ Πανεπιστημίου ἀπὸ τὴ βιομηχανία.

Ἡ διαφοροποίησι δμως αὐτὴ, πὺλ προσπάθησαν νὰ δώσουν ἀρχικὰ στὸ Πολυτεχνεῖο καὶ πὺλ κατὰ-φεραν νὰ προσπαθώσουν στὴ σύγχρονη παραγωγὴ μὲ τὶς Μεγάλες Σχολές (πὺλ κατὰ κανόνα πρωτοῖ-δρῦθηκαν καὶ αὐτὲς σὰν στρατιωτικὲς σχολές), εἶναι ἐπιφανειακὸ ἀποτέλεσμα μὴς καταστάσεως πὺλ ἴσως, ἄλλοτε, ἦταν δικαιολογημένη οἰκονομικά, ἀλλὰ σήμερα παρουσιάζεται σὰν ἀσυνέπεια: τὸ νὰ θεωρῇ ὁ φορεῖς τῆς ἐξουσίας τὴν πλατεῖα ἐκπαίδευση σὰν «πλατωνικὸ» ἐξάρτημα πὺλ μορφώνει πολλοὺς ἐπιστήμονες γιὰ νὰ διαλέγῃ μὲ ἀνέση ἔχοντας πα-ράλληλα τοὺς δικούς του ἀνθρώπους γιὰ τὶς θέσεις «κλειδιά». Ἀντίθετα οἱ σημερινὲς ἀνάγκες τῆς μα-ζικοποιημένης παραγωγῆς ἐπιβάλλουν τὴν ἐκπαίδευ-ση σὰν ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τῆς οἰκονομικῆς καὶ κρατικῆς δραστηριότητος, χωρὶς νὰ ξεχνᾶμε βέ-βαια τοὺς ἄλλους ἀνθρωπιστικούς καὶ ἐκπολιτιστι-κοὺς τῆς ρόλους. Πρᾶγμα πὺλ σημαίνει πλήρη συν-εργασία, συντονισμό, ἀναθέσεις μελετῶν, προγραμ-ματισμό, κτλ. Καὶ ἂν στὴ Γαλλία, πὺλ ὀργανωμένοι στὰ προβλήματα καὶ στὶς ἀντιθέσεις τους, λύσανε μὴ ἐποχὴ τὸ πρόβλημα «ἐμπιστοσύνης» θεσμο-ποιώντας τὶς Μεγάλες Σχολές (σήμερα διαφαίνεται πὺλ καὶ αὐτὴ ἡ δομὴ τινάζεται στὸν ἀέρα), ἐδῶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιμενουμε σὲ κάτι πὺλ δὲν τὸ κατα-φέραμε ποτὲ καὶ πὺλ σήμερα δὲν ἔχει καμμιά ἀξία.

Ἀν τὸ Πολυτεχνεῖο, λοιπὸν, εἶναι ἓνας ἐκπαιδευ-τικὸς φορεῖς πὺλ δὲν διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὸ Πανεπι-στήμιο, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀγκαλιάζει μὴ σειρὰ ἐπιστη-μονικῶν ἐιδικοτήτων συνυφασμένων μὲ τὴν ἐκτέ-λεση συγκεκριμένων πραγματοποιήσεων (ἂν καὶ ἡ σπουδαιότερη, ἡ οἰκονομικὴ, ἀνήκει στὸ Πανε-πιστήμιο!), τότε, ἀντὶ νὰ χρησιμοποιώμε ἀστοχα παραδείγματα, ἂς δοῦμε γενικὰ τὸ πρόβλημα, πὺλ εἶναι ἓνα καὶ μόνο: πὺλ θὰ γίνῃ ἡ ἀπαραίτητη ἐναρμόνισι τῶν ἐπιστημονικῶν φορέων μὲ αὐτοὺς τῆς ἐξουσίας, ἐπιστήμης καὶ «ἀνθρώπινης δράσεως», πὺλ θὰ προχωρήσουμε καλύτερα σὲ μὴ πὺλ συνει-δητὴ «ἀνθρώπινη δράσι»; Αὐτὸ τὸ πρόβλημα, ἄλ-λοστε, βρίσκεται πίσω ἀπὸ τὴν προσπάθειά μας ἐδῶ, εἶναι νὰ καθορίσουμε χώρους γεωγραφίας, πολεοδομίας, κτλ.

Τὸ Σπουδαστήριον Πολεοδομίας εἶναι, κατὰ τὴ γνώ-μη μας, καλὴ ἀρχή, πὺλ ἐντάσσεται στὶς παραπάνω βλέψεις. Τὸ θεωροῦμε σὰν ἀρχὴ τῆς πρώτης προσπά-θειας νὰ δημιουργηθῶν κρῖκοι (δεμοὶ) ἀνάμεσα στὴν ἐκπαίδευση καὶ τὴν ἐξουσία, ἀνάμεσα στὴν ἀνά-λυση καὶ τὴν ἀπόφασι, κάτι πὺλ ἐπιβάλλουν οἱ καιροὶ μας πὺλ ἀνέχονται ὅσο πάει καὶ λιγότερο ἀνορθολογισμούς, κενὰ, προχειρότητες, κτλ., καὶ ἐπιβάλλουν σὰν ποινὲς κρίσεις...

IV. γύρω ἀπὸ τὶς συγκεκριμένες προτάσεις

Νὰ πὺλ ἐντάσσουμε τὴν προσπάθεια εἰσαγωγῆς τῆς Γεωγραφίας στὸν ἐλληνικὸ ἐπιστημονικὸ χῶρο! Μὴς ἐπιστήμης πὺλ, ὅπως εἶδαμε, εἶναι λιγότερο

«πλατωνική» (ἀνάλυση) ἀπὸ ὅ,τι θὰ νομίζαμε ἐκ πρώτης ὄψεως.

Ἐπειδὴ λοιπὸν, ὅπως εἶπαμε, στὸν ἐλληνικὸ χῶρο μιὰ ἀπὸ τὶς λίγες (ἢ ἡ μόνη) ἀρχὲς συνδέσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως μὲ τοὺς φορεῖς ἐξουσίας εἶναι τὸ Σπουδαστήριον, ποὺ προήλθε ἀπὸ τὴν Ἑδρα Πολεοδομίας, ἡ ὁποία, κι αὐτὴ ἀλλοστρεφῶς, ἐργαζόταν πάνω στὴ γεωγραφικὴ ἀνάλυση, ἔστω καὶ στοιχειωδῶς, θὰ ἦταν λογικὸ νὰ ἐνταχθῇ πάνω σ' αὐτὴ τὴν περιχρῆσιν, σὺν πρώτῳ βήμα, ἡ Γεωγραφία. Θὰ ἐδῆμιουργεῖτο ὁμοῦς ἕνας νοσηρὸς ἐπεκτατισμὸς κι ἕνα διωγκωμένο ἀνώμαλο ἴσως σχῆμα, ἂν δὲν λαμβάνονταν ὑπ' ὄψη καὶ ἄλλοι συγγενεῖς χῶροι, ποὺ τοὺς βάζουμε μὲ σειρὰ ἀμεσότητος: ἐπιστήμη τοπογράφων, πανεπιστημιακὸς χῶρος, ὅπως πολιτικὲς ἐπιστῆμες, οἰκονομικὲς ἐπιστῆμες, κοινωνιολογία, κτλ.

Ἡ ταχία (ς) προσπάθεια «τοπογραφικῶν» κύκλων, ἂν καὶ στηρίζεται σὲ μηχανιστικὲς θεωρήσεις,¹ μᾶς φαίνεται πρὸς τὸ παρὸν εὐνοϊκῇ, ὑπὸ τὴν προϋπόθεση βέβαια νὰ μὴ δημιουργηθοῦν στεγανά καὶ ἀποκλειστικότητες, ἀλλὰ νὰ περάσουμε σ' ἕνα ἀνώτερο βῆμα συνεργασίας καὶ εἰδικεύσεως, ν' ἀνέβουμε τὴν κλίμακα, ὅπως λέγαμε στὴν ἀρχή. Πιὸ συγκεκριμένα, βλέπομε τὴ λογικὴ τῆς διαδικασίας ὡς ἑξῆς:

Ἀφοῦ ἡ γεωγραφία περιέχει βασικὰ μιὰ πλήρη ἀνάλυσιν ποὺ ἀγκαλιάζει πολλὰς ἐπιστῆμες (σ' ἕνα σχῆμα πιὸ ὁλοκληρωμένο, ἀλλὰ περίπου σὰν κι αὐτὸ τῆς «ἀναλύσεως» τῆς πολεοδομίας στὸ Πολυτεχνεῖο), εἶναι φυσικὸ νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ μιὰ μεταφορὰ ἀρμοδιοτήτων καὶ γιὰ τὸν λόγο ὅτι ἡ μετάβαση σὲ ὑψηλότερη κλίμακα ἀπαιτεῖ ἐξειδικεύσεις. Ἐτεσι, τὸ Σπουδαστήριον Πολεοδομίας ἦ ἀκόμα καὶ οἱ ἄλλοι ὀργανισμοὶ πολεοδομίας (Δοξιάδης ἢ καὶ τὰ μικρὰ γραφεῖα ποὺ τοὺς ἀναθέτει τὸ κράτος μελέτες), θὰ πάντων νὰ εἶναι οἱ ἀπὸ μηχανῆς θεοὶ ποὺ τὰ κάνουν ὅλα ἀπὸ τὴν ἀρχή.

Ἄν αὐτὰ τὰ ἐντάξουμε, βέβαια, σ' ἕνα πνεῦμα συνεργασίας, ὅπως λέγαμε, τὸν διαφόρων ἐπιστημονικῶν φορέων, μεταξύ τους ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν «παράγειλον» ἄμεσο ἢ ἕμμεσο, βλέπομε ὅτι ἐνὸς δὲν θὰ στερηθούμε σὲ τίποτα τὴν ὁλόπλευρη θεώρησιν τῶν θεμάτων, θὰ ἀποκτήσουμε σὲ κάθε κλάδῳ καλύτερες συνθῆκες ἐπεξεργασίας καὶ ἐπιστημονικῆς ὁλοκληρώσεως. Μήπως, ὁμοῦς, θὰ στερηθῇ ἡ πολεοδομία τὴν «ἀνάλυσιν τῆς»; Ἀντίθετα, θὰ διαθέτῃ ὅλη τὴν ἀνάλυσιν ποὺ θὰ τὴν ἐξη εὐκολύνει νὰ εἶναι πιὸ ὁλοκληρωμένη καὶ στέρεα ἡ γεωγραφία, καὶ θὰ ἐπεξεργάζεται, σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς, τὰ στοιχεῖα ἀναλύσεως ποὺ θὰ τῆς προσφέρῃ (ὅπως, ἄλλωστε καὶ οἱ ἄλλες ἐπιστῆμες, κοινωνιολογία, κτλ.).

1. Ἐφ' ὅσον οἱ ἀρχιτέκτονες εἶναι εἰδικοί στὶς οικοδομές, μποροῦν νὰ ἐξετάζουν καὶ τὶς πόλεις. Ἐφ' ὅσον οἱ τοπογράφοι εἶναι εἰδικοί στοὺς ἀγρούς, μποροῦν νὰ ἐξετάζουν καὶ τὸν ἐπαρχιακὸ χῶρο.

Ἐξ ἄλλου, ἂς μὴ ξεχνᾶμε ὅτι ἡ «ἐπέμβαση» αὐτὴ καθεαυτὴ δημιουργεῖ προβλήματα ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἐξετασθοῦν πιὸ σοβαρὰ ἀπὸ τοὺς πολεοδόμους.

Αὐτὴ ἡ ἄμεση συνεργασία γεωγραφίας-πολεοδομίας ἐπιβάλλει, μέσα στὶς σημερινὲς συνθῆκες, ποὺ ὁ συντονισμὸς ἀνάμεσα στοὺς ἐκπαιδευτικοὺς φορεῖς εἶναι σχεδὸν ἀνυπαρκτος, τὴν ἐνταξὴ τῆς γεωγραφίας στὸν χῶρο τοῦ Πολυτεχνείου, δίπλα στὸ Σπουδαστήριον Πολεοδομίας.

Ἄν καὶ πρὶν τὴν ἀναφέραμε σὰν μηχανιστικὴ θεώρησιν καὶ τὴ δεχόμεστε μόνον προσωρινά, νομίζουμε ὅτι ἡ συγγένεια τῆς γεωγραφίας μὲ τὴν ἐπιστήμην τῶν τοπογράφων, ὅπως αὐτὴ διδάσκεται σήμερα, θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἕνας εὐνοϊκὸς παράγοντας γιὰ μιὰ πιθανὴ πρώτη ἐνταξὴ τῆς στὴ Σχολὴ Τοπογράφων, ὅπου οἱ σπουδαστὲς ἔχουν γνῶσιν ὁρισμένων ἐννοιῶν βάσεως, οἱ δραστηριότητες εἶναι καλύτερα μοιρασμένες, καὶ ἀποφεύγονται ἴσως ἔτσι οἱ «ἐλεφαντιακὲς» τάσεις ἀπὸ τὴν Ἀρχιτεκτονικὴ Σχολή. Ἀλλὰ αὐτὸ θὰ ἦταν πλήρης ἀποτυχία ἂν ἀπομονώνονταν οἱ σπουδὲς ἀπὸ μιὰ τεράστια περιοχὴ ἐννοιῶν καὶ γνῶσεων ποὺ παρέχονται στὴν Ἀρχιτεκτονικὴ Σχολή.² Ἐτεσι εἶναι ἀπαραίτητη ἡ συνεργασία μαζί της. Τώρα τὸ πῶς θὰ ὑπάρξῃ ἡ συνεργασία, ποιὲς φόρμουλες θὰ βρεθοῦν, εἶναι ἄλλο θέμα πρὸς ἐξέτασιν. Πρὸς τὸ παρὸν, πρέπει νάχομε ὑπ' ὄψιν ὅτι κάνουμε ἕνα πρῶτο βῆμα, ποὺ πρέπει νὰ εἶναι συνετὸ. Ἄν ἀκολουθήσουν κι ἄλλα τέτοια, ἴσως ἀποφύγουμε μιὰ γιὰ πάντα τὸν διαχωρισμὸ πανεπιστημιακοῦ χῶρου καὶ «Μεγάλων Σχολῶν» καὶ περάσουμε πιὸ εὐκόλα στὴν συνεργασία ἐκπαιδευτικοῦ, οἰκονομικοῦ καὶ κρατικοῦ φορέα. Αὐτὸ, βέβαια, θὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν παράλληλη ὀργάνωσιν αὐτῶν καθεαυτοῦ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ καὶ τοῦ φορέα τῆς ἐξουσίας...

Ὅσον ὁμοῦς μᾶς ἀφορᾷ ἐδῶ, αὐτὴ ἡ συνεργασία προϋποθέτει ἐξειδικεύσεις καὶ ἱεραρχήσεις ἀπὸ τὴ μιὰ, ἀποκεντρώσεις, ἐκλαϊκεύσεις, κτλ., ἀπὸ τὴν ἄλλην. Ἐτεσι, ὁ ἀντιστοιχὸς πολυτεχνειακὸς χῶρος θὰ εἰδικεύεται σταδιακὰ στὸν χῶρο τῆς πολεοδομίας καὶ τῆς χωροταξίας (χῶροι ποὺ εἶναι ὑπὸ διερεύνησιν, ὅπως εἶπαμε στὴν ἀρχή) καὶ ὁ πανεπιστημιακὸς θὰ παίρνῃ τὶς γενικότερες ἐρευνητικὲς πλευρὰς (τὸ γαλλικὸ σχῆμα ἀλλὰ ὄχι διασπασμένο). Μὲ ἄλλα λόγια, ὁ ἕνας θὰ εἰδικεύεται στοὺς χῶρους τῆς ἐκτελέσεως καὶ τῶν προβλημάτων ποὺ θὰ προκύπτουν («ἀνθρώπινη δράση») καὶ ὁ ἄλλος σὲ χῶρους ὅπου δρῶν γενικοὶ κανόνες. Διακινδυνεύοντας ἀκόμα τὴν προβολὴν στὸν χρόνον, δὲν θὰ ἀποκλείαμε, π.χ., οἱ τοπογράφοι στὸ Πολυτεχνεῖο νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ θέματα γεωγραφίας μόνον σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ χωροταξικὴ καὶ πολεοδομικὴς

2. Μιλᾶμε πάντα γιὰ τὶς σημερινὲς συνθῆκες, γιὰτι γιὰ μᾶς εἶναι ἀδιανόητὴ μιὰ σωστὴ πολεοδομικὴ ἢ χωροταξικὴ παιδεία χωρὶς σοβαρὲς κοινωνιολογικὲς, οἰκονομικὲς, κτλ., γνῶσεις.

σχέσεις (κάτι που γίνεται στο Ίνστιτούτο Γεωγραφίας με τις εξειδικεύσεις στο Παρίσι) και οι πολεοδόμοι με ειδικότερα επί της επεμβάσεως θέματα, καθώς και με τις προτάσεις. Τότε βέβαια θα δημιουργηθούν κι άλλες ανάγκες, που θα γεννήσουν ίσως καινούργια ή συμπληρωματικά σχήματα.

Η συνεργασία με τους φορείς της εξουσίας θα περάσει όπωσδήποτε από τα σημερινά κέντρα (πού, δυστυχώς, αποτελούν ακόμα στεγανά) που δουλεύουν παράλληλα με τα υπουργεία, όπως το ΕΚΚΕ και το ΚΕΠΕ, αλλά αυτά είναι θέματα που δεν άφορουν τις τωρινές «σκέψεις». Καλό θα είναι, πάντως, να έχουμε υπ' όψη να μη θεωρούμε ότι είμαστε το κέντρο της γής και να νομίζουμε ότι ο ούρανός γυρίζει γύρω μας.

Για να τελειώνουμε, υπενθυμίζουμε ότι δεν υπάρχουν μοντέλα και συνταγές, ότι στον ελληνικό χώρο αυτόσχεδιάζουμε και ότι δεν μπορούμε να κάνουμε αφορισμούς και να αποκλείουμε τίποτα. Η πράξη θα διδάσκει συνεχώς, και μακάρι να καταφέρουμε, όχι να μην κάνουμε λάθη, αλλά να διδασκόμαστε απ' αυτά. Πάντως, και πρακτικοί λόγοι επιβάλλουν να αρχίσουμε συνετά από τον χώρο του Πολυτεχνείου, αφού υπάρχει προεργασία. Μην ξεχνάμε, άλλωστε, την περιορισμένη γενικά οικονομική δυνατότητα, την έλλειψη ακόμα σοβαρού προγραμματισμού, την έλλειψη έμφυτου υλικού, κτλ. Και να μάς επιτραπεί να επαναλάβουμε ότι όλα αυτά πρέπει να ξεετασθούν αφού ληφθούν υπ' όψη οι θεωρήσεις όλων των πλευρών, ή, καλύτερα, μαζί με όλες τις πλευρές.